

Велизар Енчев

АЗ БЯХ В РАЗУЗНАВАНЕТО

Първата мемоарна книга на офицер от НРС
с пълното му работно дело зад граница

София, 2014

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Велизар Енчев, автор, 2014

© Издателство „Изток-Запад“, 2014

ISBN 978-619-152-450-1

ВЕЛИЗАР ЕНЧЕВ

АЗ БЯХ В РАЗУЗНАВАНЕТО

**ПЪРВАТА МЕМОАРНА КНИГА НА
ОФИЦЕР ОТ НРС С ПЪЛНОТО МУ
РАБОТНО ДЕЛО ЗАД ГРАНИЦА**

ПРИЛОЖЕНИЕ: CD С ПЪЛНОТО РАБОТНО ДЕЛО
НА КАПИТАН ВЕЛИЗАР ЕНЧЕВ

*Посвещавам на скъпия ми син Румен –
с обич и преклонение*

СЪДЪРЖАНИЕ

Глава 1. ДЕСЕТ ГОДИНИ В ЮГОСЛАВСКИЯ ОТДЕЛ НА НАЦИОНАЛНАТА РАЗУЗНАВАТЕЛНА СЛУЖБА (НРС) / 7

Предговор.....	9
Тежки преговори с разузнаването	10
В школата на разузнаването.....	12
Кореспондент (разузнавач) в СФРЮ	16
Активни мероприятия или активна дипломация.....	35
Срещи със знаковите фигури на Югославия – журналистика и разузнаване	41
Кореспондентски полемики в Международния пресцентър и външното министерство на СФР Югославия	55
18 месеца в БНТ – възход и уволнение.....	77
НРС – уволнение по заповед на премиера Жан Виденов.....	84

Глава 2. ДИПЛОМАТИЧЕСКА КАРИЕРА (1997–2002) / 91

Зимата на 1997 – МВНР предлага посланически пост.....	93
При президента Петър Стоянов	97
Срещи с шефовете на военното и цивилното разузнаване.....	100
Връчване на акредитивните писма на хърватския президент Франьо Туджман	104
Дипломатическата битка срещу македонизма на хърватска земя: да си върнем „Български народни песни“ на Братя Миладинови	116
Македонистите отвържат на удара.....	126
Дипломация на ордените.....	144
Хърватите признават българско национално малцинство.....	147

Скандална реакция на Сръбската православна църква: „Българите в Хърватия са под сръбска юрисдикция“	164
Дипломатически маневри срещу македонистите	170
Нови удари по нокаутирания македонизъм: три нови паметни плочи – в Загреб, Задар и Костайница	175
Неутрализиране на македонската делегация при честването на 140-годишнината на „Български народни песни“ на Братя Миладинови	189
Митовете и истината около фалшивото интервю с президента Франьо Туджман.....	207
Скандал с бившия президент Желю Желев: хърватите гневни на идеята за Балкански политически клуб.....	212
Президентът Георги Първанов в Хърватия: отказ от визита в Джаково и Вуковар, несъгласие с посланика за хърватските учебници по история.....	222

Глава 3. БЪЛГАРО-ЮГОСЛАВСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ ПРЕЗ XX ВЕК / 245

Съпротивителните движения във Вардарска Македония след Първата световна война и последвалото създаване на Кралството на сърбите, хърватите и словенците.....	247
България и югославските народи през Втората световна война...	255
Българо-хърватската коалиция срещу Сърбия и Италия (1941–1944)	261
Отечественофронтowska България и Титова Югославия	266
Създаване на македонска нация и език.....	286
Албанската демографска и политическа експанзия във Вардарска Македония	294
Асимилацията на българите в Западните покрайнини.....	297

Глава 4. РАБОТНОТО ДЕЛО НА ОР „КЕСЯКОВ“ В СФР ЮГОСЛАВИЯ / 305

Приложение: CD с пълното работно дело на капитан Велизар Енчев

ГЛАВА 1

ДЕСЕТ ГОДИНИ В ЮГОСЛАВСКИЯ ОТДЕЛ НА НАЦИОНАЛНАТА РАЗУЗНАВАТЕЛНА СЛУЖБА (НРС)

ПРЕДГОВОР

След като през декември 2007 г. Комисията по досиетата С огласи моето име като щатен служител на разузнаването преди 10 ноември 1989 г. и след като в медиите прочетох обидните коментари за ченгетата, време е да наруша мълчанието. След като правителството на Сергей Станишев изработи закон, който огласява имената на всички работили във външното разузнаване, вменявайки им чувство на вина, не виждам никаква причина да мълча. Още повече че цялата ми работа в Югославия бе подчинена на една цел – защита на българските национални интереси.

Комисията по досиетата отвори моето досие доста странно – тя изобщо не споменава, че съм служител на НРС до 1996 г., поставяйки точка на кариерата ми през 1990 г. Само пише, че съм назначен в Националната разузнавателна служба през октомври 1985 г. на длъжността „разузнавач“, след което сухо отбелязва, че работата ми в тази институция е прекратена през 1990 г. Това е първата лъжа на Комисията по досиетата, защото във всички притежавани от мен документи пише, че съм освободен от НРС (по-точно уволнен) през юни 1996 г.

Ето каква е истината. Цялата истина.

ТЕЖКИ ПРЕГОВОРИ С РАЗУЗНАВАНЕТО

През октомври 1985 г. бях назначен за служител на Първо главно управление – външното разузнаване. Получих чин „старши лейтенант“, тъй като бях лейтенант от армията (Школата за запасни офицери „Христо Ботев“, специалност „Радиорелейни станции“). Предисторията на този акт обаче е доста важна.

През 1975 г., като студент във Факултета по журналистика в Софийския университет, категорично отказах сътрудничество на Шесто управление на ДС. Интересът на службите бил провокиран от студентски спорове по македонския въпрос между моя милост и студенти от Югославия. Някой от колегите докладвал за позицията ми по въпроса и службата решила да ме привлече за сътрудничество. Отказът ми бе не само рязък и категоричен. С присъщата на младостта наивна дързост ги упрекнах, че искат от мен нещо недостойно, което никога няма да направя. Дори отправих критични думи към методите им на работа, превръщащи младите хора в доносници. При втората среща им заявих, че баща ми не ми позволява да имам вземане-даване с тези служби. Разделихме се с предупреждението от тяхна страна, че езикът ми и лошото ми възпитание ще ми създават проблеми.

През 1984 г. като журналист във в-к „Отечествен фронт“ бях посетен от полк. Т. О. от кадровия отдел на българското разузнаване. Той започна направо – знаел за отказа ми на Шесто, но това не пречело да опитам в Първо. Нашият вестник от дълги години поддържаше кореспондентски пост в Белград и бе дошло време за смяна на кореспондента.

Но защо се обръщаха към мен? Т. О. ми отговори така: „Защото сте автентичен журналист от вестника и това ще успокои службите в Белград. Защото имате интереси към югославската тема*. Защото демонстрирате характер, което е важно за рискова страна като Югославия.“ Що се отнася до

* Дипломната ми работа бе за югославските медии и започвах работа по докторат за македонския въпрос.

отношението ми към Шесто, Т. О. тихо каза, че не съм постъпил възпитано към колегите му. Последното бе изречено с иронична усмивка, в която усетих някаква симпатия.

За изненада на Т. О. отказах и това предложение на службите. Няколко месеца по-късно бях поканен на кафе от полк. Т. О. и полк. И. Х. (починал през 2006 г.), които ме убеждаваха, че специализацията ми по македонския въпрос може да се реализира, ако съм кореспондент на вестника в Белград. Отново отказах, но този път с железния мотив, че не съм член на БКП и не мога да стана заради антикомсомолски изявления през студентството ми. Посъветвах ме да реша този въпрос, но уточниха, че службите нямат право да се месят в партийната сфера. Що се отнася до приказките ми срещу комсомолските активисти, за моя изненада и двамата ги отминаха, но ме помолиха да избягвам ненужни дразги. Преустройството в СССР вече бе стартирало и това се отразяваше на службите, които гледаха през пръсти на по-свободното поведение. Поне в моя случай бе така.

След дълги колебания приех предложението. Баща ми вече не бе между живите, за да ме спре отново в тази авантюра. Тук е нужно да уточня, че той бе офицер от армията, който имаше крайно негативно отношение към сталинизма. По тази причина бе противник на сътрудничеството ми със спецслужбите. Малко преди да си отиде от този свят ме съветваше никога да не работя под пагон, защото армията обезличава и мачка личностите. Сега осъзнавам колко е бил прав.

Изкушаваха ме обаче идеята да работя в Македония и Сърбия, да продължа каузата на поколенията, борещи се за българската идея във Вардарска Македония и Западните покрайнини. От днешната позиция, когато разузнаването е анатемосано, оценявам като грешка тогавашните ми амбиции и идеали.

Приемането ми в БКП се оказа трудно, защото ядрото на активните комсомолци във вестника смяташе, че нямам необходимите данни. Но с помощта на партийния секретар Кирил Панайотов и заместник главния редактор Васил Гаджанов (сега покойник) документите ми бяха придвижени по бързия начин. На партийното събрание обаче стана скандал.

Думата взе Петьо Блъсков и открито се противопостави на членството ми в БКП. Тъй като вече живеехме във времето на Горбачов, събранията бяха открити и на тях можеха да участват всички работещи в съответния колектив. Това помогна да се преодолеят възраженията на заместник-партийния секретар Блъсков. Вече не помня критиките на бъдещия крупен капиталист, но генералното му несъгласие звучеше така: „Енчев няма качествата на партиец.“

В ШКОЛАТА НА РАЗУЗНАВАНЕТО

Подготовката ми за Белград се състоеше в 11-месечни лекции в школата на Първо в София – ускорен курс по сърбохърватски, усъвършенстване на английския, изучаване методите на работа на югославските служби, психология, дипломация, балканистика. Това ставаше в извънработно време, защото продължавах да работя във вестника и нито един ден не отсъствах от редакцията.

Имах шанса да попадна в югославския XVII отдел на Първо главно, ръководен от интелектуалец, чужд на партийните догми – полк. Михаил Коларов. Той подкрепи резервите ми срещу пребиваването ми в московска разузнавателна школа. Не скрих пред Михаил Коларов, че не изгарям от желание да си губя времето в Москва, още повече че там нямаха разбиране за нашата работа против Югославия. И двамата стигнахме до извода, че българските интереси в Югославия и съветската политика към Белград са две различни линии. Сега това звучи невероятно, но бе точно така. В югославския отдел цареше особен дух. В този сектор на външното разузнаване открито се говореше за ползите за България от евентуално разпадане на Югославия, въпреки че официалната линия на управляващата БКП бе точно обратната.

Според ЦК на БКП: „България трябва да полага грижи за развитие на българо-югославските отношения, за по-тясно

сътрудничество между комунистическите партии на двете страни“... и прочие глупости. Не познавах нито един офицер от югославския отдел, който да не приемаше с насмешка подобни партийни директиви. Напротив, в плановите за разузнавателната работа в Република Македония и Сърбия винаги присъстваше изискването за защита на българските интереси там, за насърчаване на пробългарските настроения, за противопоставяне на македонизма и сръбския национализъм, които асимилират българите във Вардарска Македония и Западните покрайнини. Но се правеше уточнението, че разузнаването не бива да вреди на двустранните отношения, напротив – да ги задълбочава. Това бе абсурдно. Но именно подобни абсурдни насоки за нашата работа оправдаваха пред ЦК на БКП острите действия на разузнаването в Югославия. В отчетите в края на всяка година пишеше, че българското разузнаване в Югославия е извършвало информационна, аналитична и вербовъчна дейност, но веднага се допълваше, че това е целяло „укрепване на двустранното сътрудничество във всички области на живота и изграждане на социализма в двете страни.“

Пак съм длъжен да посоча – относително свободният дух в югославското направление на разузнаването се дължеше на полк. Коларов и на някои други, които имаха разкрепостено мислене по югославската тема. Тогавашният шеф на службата ген. Коцев, както и по-късно заместилият го ген. Владо Тодоров поощряваха този стил на работа на югославския отдел. В края на краищата те се интересуваха от едно – да предоставят на държавното ръководство на Народна република България обективна и изпреварваща информация за ставащото в Социалистическа федеративна република Югославия. Но постоянно се повтаряше: „В Югославия нямаме право на провал, защото това ще сrine не само междудържавните отношения, но и междупартийното сътрудничество.“ В случая те имаха предвид не толкова отношенията между БКП и Съюза на югославските комунисти (СЮК), които винаги са били обтегнати. Без да се споменава на глас, шефовете на службата се страхуваха от реакцията на Москва, ако с дейността си в Югославия българското разузнаване предизвика скандал.

А такива скандали ставаха именно в Белград – правеше ги и моят предшественик, който бе предупреждаван да не влиза в дискусии по македонския въпрос със съветските кореспонденти. След 1987 г. продължих тази линия към съветските журналисти в Международния пресцентър в Белград, като диалозите ни бяха доста остри и цветисти в лексикално отношение. Това правеше впечатление на югославските и чуждестранните журналисти, които в почуда се питаха как е възможно българи да възразяват на руснаци.

За да бъда честен трябва да отбележа, че от моя страна това не бе особена смелост, защото годината бе 1987, а не 1947. Предполагам, че повечето съветски кореспонденти в Югославия бяха служители на съветското цивилно и военно разузнаване. Бяха отлично подготвени професионалисти, познаваха югославските проблеми, свободно говореха сръбохърватски. Но изцяло подкрепяха сръбската версия за македонската нация, отнасяйки се с пренебрежение към българските исторически аргументи. За тях нямаша научна тежест дори делото на акад. Дмитрий Лихачов и неговият капитален труд „Държавата на духа“, в който се изтъкваше огромният принос на Кирило-Методиевото дело и на българската писменост и култура за славянския свят и европейската цивилизация.

Преди заминаването за Югославия се срещнах с Пенчо Кубадински – председател на Националния съвет на Отечествения фронт (издател на вестника) и член на Политбюро на ЦК на БКП. На срещата бяха бъдещите кореспонденти в Москва, Берлин, Брюксел и Белград, водени от главния редактор Генчо Бъчваров. След като обсъдихме работата в първите три столици, Кубадински се обърна към мен и напълно сериозно ме попита: „Ти даваш ли си сметка къде отиваш и какво ще правиш там? В твоя случай е необходима броня...“

Той имаше предвид случилото се с предишните трима кореспонденти – единият бе експулсиран от Югославия, вторият имаше постоянни проблеми с властите в Белград, третият пострада тежко при инсценирана от сърбите автомобилна катастрофа (поне така се твърдеше в българската експертиза за пътния инцидент). Не помня как реагирах и дали изобщо

казах нещо в отговор на спонтанното възклицание на Кубадински.

Само след година станах свидетел на достойното поведение на Кубадински в Белград, когато той гостува на Милойко Друлович – председател на Социалистическия съюз на трудовия народ на Югославия. На репликата на Друлович, че България трябва да прекрати издаването на книги с антимакедонско съдържание, в които се присвоява историята на македонския народ и се твърди, че Гоце Делчев и Братя Миладинови са българи, Кубадински изригна. Скочи прав и отвърна остро: „Ако не оттеглите казаното, прекратявам срещата и се връщам в София!“, след което с бързи крачки се качи по вътрешните стълби на втория етаж на резиденцията, в която бе настанен.

Сред югославските домакини настъпи суматоха. След няколко минути Друлович се качи при своя български гост. Както научих по-късно от посланика Александър Стайков, Друлович се извинил за инцидента. И най-важното – пояснил, че му е наложено от СЮК да повдигне този въпрос и че такава е практиката на югославските делегации при разговори с български представители. Горещо помолил Кубадински да слезе на вечерята, като обещал, че повече няма да засяга спорните теми.

При следващи срещи с Кубадински в България имах възможността да открия една друга личност, която негодуваше срещу югославската политика към България и правеше всичко възможно, за да се внесе повече достойнство в нашата позиция по македонския въпрос. Два дни преди 10 ноември Кубадински прие в кабинета си емисар на Слободан Милошевич, доведен от мен в София. Но за това – в следващите редове.

КОРЕСПОНДЕНТ (РАЗУЗНАВАЧ) В СФРЮ

С какво се занимавах в СФР Югославия като официален кореспондент на в-к „Отечествен фронт“ (1987–1991) и БНТ (1992–1993) и таен служител на външното разузнаване?

Когато на 20 януари 1987 г. стъпих в Белград, установих, че разполагам с голяма свобода на действие и инициативност. От мен обаче се искаше много малко – да информирам Центъра за политическите процеси в Белград и за възможния разпад на федерацията. Но това бе мое задължение като кореспондент и аз не разбирах защо чисто информационната работа се определяше като разузнаване.

В този период външното разузнаване имаше приоритети, които се отнасяха за всички резидентури в чужбина. На първо място стоеше работата срещу главния противник – САЩ, западните страни и техните съюзници в НАТО. В Югославия

този шпионски приоритет, поне в моята работа, изобщо не се изпълняваше.

Йосип Броз Тито

Всекидневно събиране на информация за обстановката във федерацията и отделните републики, седмични анализи на получените сведения (в които специално внимание отделях на обстановката в Република Македония, Сърбия и Косово), изготвяне на прогнози за очаквани събития, засягащи България, провеждане на активни мероприятия, целящи налагане на българската кауза в Македония – това бяха стълбовете, върху които се крепеше моята работа в Югославия.

*Слободан Милошевич, съпругата му Мира Маркович и двете им деца
във времената на всенароден триумф и обожествяване*

СФРЮ бе уникална държава, обединяваща еднопартийна политическа система и капиталистически елементи в икономиката и селското стопанство. Само преди седем години бе починал маршал Йосип Броз Тито – хърватин по националност, пожизнен президент на федерацията, ползващ се с огромен личен авторитет и влияние, които се усещаха дълго време след смъртта му. Неговото управление бе диктатура от мек тип, недопускаща опозиционна дейност, но стимулираща развитието на свободния пазар. След конфликта си със Сталин и скъсването със съветския блок през 1948 г., Тито насочва Югославия по нов път – социалистическо самоуправление, държавна и обществена собственост върху средствата за производство, широко поле за частната инициатива, отваряне на границите към Запада, военно и политическо обвързване със САЩ и западноевропейските държави.

След 1948 г. Югославия стана геополитически буфер между Изтока и Запада, на чиято територия СССР и западни-

ят свят се съревноваваха за установяване на свое влияние. След смъртта на Сталин (1953) съветско-югославските отношения се нормализираха, но Белград запази дистанцията от Кремъл, задълбочавайки икономическите връзки със Запада. В икономически план Тито ползваше СССР като доставчик на суровини и пазар за югославските стоки, а Западът изгради леката и тежката промишленост на Югославия. Благодарение на големите външни заеми и безвъзмездни помощи от западните страни, Югославия направи рязък скок в икономическото си развитие. В същото време, малко преди кончината на Тито, външната задлъжнялост на федерацията достигна 50 млрд. долара. При такива огромни дългове всяка държава би трябвало да обяви фалит. Но югославският модел се поддържаше от Запада, а това стимулираше Тито в неговите икономически реформи и експерименти.

Югославският стандарт на живот, който се доближаваше до западния, бе своеобразен феномен – той се дължеше и на стотиците хиляди гастарбайтери в Западна Европа, САЩ, Канада и Австралия, на щедрите западни заеми и на югославското икономическо чудо, което започна да помръква в края на 70-те години на XX век.

И докато югославският икономически модел конкурираше социалистическия лагер, етническата картина в страната вещаеше тежки международни конфликти. Сръбско-хърватските отношения бяха традиционно лоши. Така наречената Хърватска пролет (1971) копира чешките събития през 1968 г. и доведе до студентски стачки, улични протести и работнически стачки. Тито, генералитетът и комунистическият връх бързо потушиха бунта на хърватските комунистически лидери, които се бореха за по-голяма автономия на републиката. След като се разправи с хърватите, Тито проведе подобна чистка и сред сръбския комунистически елит, отстранявайки от властта втория човек във федерацията и СЮК – шефа на югославските тайни служби (УДБА) Александър Ранкович.

В края на 1987 г. Косово отново бе обхванато от вълна от албански протести с искането за републикански статут на сръбската автономна област. Не по-спокойно бе и в Босна и

Херцеговина (БиХ) – там живееха три народа, чиято взаимна поносимост бе исторически обременена. Благодарение на Тито, през 60-те години мюсюлманите в БиХ получиха статут на нация, което ускори конфронтацията между трите етноса. В БиХ назряваха опасни процеси, които можеха да взривят федерацията.

Най-спокойна бе обстановката в Република Македония, в която управляваха най-верните на Белград комунистически лидери. Най-бедната югославска република водеше най-националистическата политика към съседните България и Гърция. След 1945 г. Скопие съумя да ангажира югославската външна политика, поставила си една основна цел в отношенията с България – признаване на македонско малцинство в Пиринския край и отказ от български претенции към историята и културата на Вардарска Македония. Не по-малко обременени бяха и сръбско-българските отношения поради българското малцинство в Западните покрайнини. На този фон официалната българска политика към Белград и Скопие бе белязана с нерешителност и непоследователност, редувани от бързо затопляне на двустранните отношения и рязка конфронтация поради македонския въпрос. Този въпрос бе основната ми задача в разузнавателната дейност. Първата ми официална среща бе с дисидентски настроения проф. Драган Веселинов от Белградския университет, родом от Войводина, където назряваха сепаратистки процеси. Установих контакт с професора в качеството си на български кореспондент, за да взема интервю. Ала много малка част от казаното от Веселинов влезе в интервюто. Най-интересната част от разговора – за конфликтите в Съюза на югославските комунисти и за надигането на сръбския национализъм – стана основата на първия ми разузнавателен анализ.

Тук искам да направя едно уточнение, показващо каква голяма свобода на действие бях получил от Центъра и резидента в Белград. При пристигането ми в Белград не получих нито една връзка с интересен обект, каквато е практиката във всяко разузнаване. По мое предложение бе решено да започна на чисто, създавайки си сам контактите на територията на федерацията.

В началото дейността ми в Сърбия бе насочена към три обекта – интелектуалното, академичното и висшето църковно обкръжение на сръбските ръководители и на първо място на вече изгряващата сръбска политическа звезда Слободан Милошевич. От тези среди получавах най-важната информация – коя е крайната цел на Милошевич, какво е бъдещето на Косово, къде е границата на сръбските териториални претенции към югорепубликите? И с какво това застрашава съседните на Югославия държави? На базата на поверителни сведения, в края на 1989 г. прогнозирах как ще се развие сценарият за войната в Босна и Херцеговина – с провокация на етническа основа. Точно както стана през 1991 г.

Особено интересна бе срещата ми със сръбския патриарх Герман. Поисках тази среща по всички правила на църковния протокол и най-неочаквано получих покана за визита при главата на Сръбската православна църква. Патриархът ме прие в своя кабинет и в продължение на един час разговаряхме за общото между българската и сръбската история и най-вече за албанската демографска експанзия в автономната област Косово. Бях добре подготвен за тази среща и това направи впечатление на патриарха, който свободно разискваше възможните варианти за бъдещето на сръбската автономна област. Впечатли ме нескритият му песимизъм за перспективите пред сърбите в Косово. В края на 1987 г. сръбското малцинство в областта се бе стопило до критичните 200 хиляди души, докато косовските албанци вече бяха 2 милиона.

В първите дни на 1987 г. Югославия бе разтърсена от Меморандума на Сръбската академия на науките и изкуствата, в който се разглеждаше положението на сръбския народ в Югославия. Това бе научната основа на сръбския държавен национализъм, решил да излезе на политическата сцена с помощта на един академичен документ. Меморандумът отделяше особено внимание на политическата и икономическата доминация на Словения и Хърватия. Според сръбските академици тази доминация застрашава сръбските интереси, а с това и стабилността на федерацията.

За първи път след смъртта на Тито в официален документ се говореше за *дискриминацията на сърбите в Републи-*

ка Хърватия, като се припомняше периодът на усташкото управление на Анте Павелич. Констатирайки тежкото положение на сърбите в Косово, Хърватия, Босна и Херцеговина, Македония и Словения, сръбските академици налагаха един извод: „След Втората световна война единствено сърбите не са решили националния си въпрос в Югославия, поради което имат законното право най-после да сторят това.“

Меморандумът откровено сочеше решението на сръбската политическа кръстословица: „Сърбите извън Сърбия трябва да вземат съдбата си в свои ръце.“ Призивът за сръбски бунт в останалите републики и в двете автономни области елегантно бе обвит в предложението за референдум, на който свободно да се изрази волята на народа. Начело на сръбския научен тим бе заместник-председателят на академичния съвет акад. Антоний Исакович. Но публична тайна бе, че зад документа стои новата сръбска политическа звезда, често сравнявана с Горбачов – лидерът на сръбските комунисти Слободан Милошевич.

Появяването на академичния меморандум ми даде нова насока в работата – започнах да установявам контакти със сръбски писатели, художници, научни работници, публично симпатизиращи на Слободан Милошевич. Не бе трудно да ги откроя, техните имена можеха да се видят в югославската преса, която щедро даваше трибуна за подкрепа или критика на меморандума. За мен бе очевидно, че от тези среди мога да се сдобия с информация за истинските намерения на шефа на сръбските комунисти.

Извор на ценна информация за процесите във федерацията се оказаха връзките ми с интелектуалци в Словения, Хърватия и Босна и Херцеговина. Пътувах все по-често до Сараево, Загреб и Любляна, използвайки всеки повод, оправдаващ пребиваването ми в тези републики – изложби, представяне на нови книги, пресконференции, културни събития. Присъствието на български кореспондент в Хърватия бе истинска екзотика за хърватските интелектуалци, които не криеха антисръбските си настроения. Историческите връзки между ВМРО и хърватската съпротива преди Втората световна война бяха превъзходна основа за откровени разговори. От тези

диалози придобивах сведения за ставащото в Югославия, и най-вече за това, което предстои да се случи след появяването на Милошевич. Подобна бе ситуацията в Словения и Босна и Херцеговина.

След „кореспондентските пътешествия“ до Сараево, Загреб и Любляна, можеха да се направят няколко извода: Сърбия поема нов курс във федерацията, което води до ответната реакция на словенци, хървати, босненци. Конфронтацията между партийните централи в републиките също се засилва, макар че все още не е видима. Национализмът сред сърбите провокира дълго стаявания хърватски и словенски национализъм. Ситуацията в Босна и Херцеговина бе още по-заплетена заради наслоената вражда между сърби, хървати и мюсюлмани, към която сега се прибавяше и белградският национализъм на Милошевич.

С две думи – федерацията започваше да се тресе в основите си. А и историята на създаденото през 1918 г. Кралство на сърбите, хърватите и словенците учи, че когато сърби и хървати влязат в конфликт, общата държава се разпада. В моите разузнавателни прогнози почти винаги правех подобни исторически паралели при коментарите на актуалните събития. Без познаването на историята на югославските народи бе невъзможно да се предвиди бъдещето на конфликта.

Косовската страница в дейността ми се отвори през 1988 г. Тогава започна походът на Слободан Милошевич за ревизия на сръбската и югославската конституция. Според сръбския лидер първата трябваше да се промени, за да се ликвидира автономията на Косово и Войводина. Югославската конституция, приета по времето на Тито, бе трън в очите на Милошевич, защото даваше прекалено големи права на несръбските републики, най-вече на Словения и Хърватия, както и на смятаната за сръбска Черна гора. Милошевич започна серия от посещения в Косово, за да повдигне духа на местните сърби, които масово се изселваха поради албанския натиск. За да интегрира Косово към Сърбия, Милошевич смени цялото партийно ръководство на Прищина, съставено предимно от косовски албанци. След това извър-

ши партийни преврати в Черна гора и Войводина, довели на власт изцяло предани на Белград личности.

От 1987 до края на 1988 г. изцяло се посветих на придобиването на изпреварваща информация за тези политически процеси. Възложих си сам тази задача, а ръководството на разузнаването бързо я одобри. Все пак на югославския терен, а не в Центъра знаехме най-добре какво трябва да се прави. Източници на необходимите ми сведения бяха политици, журналисти, интелектуалци. Техните оценки бяха внимателно пресявани и сравнявани с други източници, за да се стигне до верния извод: В Югославия текат необратими процеси на национално, партийно и верско противопоставяне, водещи до сигурен разпад на федерацията.

За мен голямата въпросителна бе не какво ще се случи с Югославия, а какви ползи и вреди ще има за България от разпада (мирен или насилствен) на държава с 22 милиона души население. В тази ситуация трябваше да се актуализира въпросът за българските интереси в Република Македония и в Западните покрайнини. В изпращаните шифрограми до Центъра акцентирах върху необходимостта от подготовка на българската страна за разпада на Югославия. Центърът обръщаше сериозно внимание на работата ми в Югославия, но провежданият Възродителен процес в България често поставяше на втори план югославското направление в разузнаването.

Словенското досие в разузнавателната ми работа бе открито с официалната ми среща с Йозе Смоле – председател на Социалистическия съюз на трудовия народ на Словения. След като направих интервюто, заради което пристигнах в Любляна, изключих касетофона и започна непринуден разговор за хоризонтите пред федерацията. Смоле бе участник в антихитлеристката съпротива в Словения през Втората световна война и от позициите на убеден комунист се противопоставяше на национализма на Милошевич. Той обаче в нито един момент не допусна възможността Словенската република да се отцепи от Югославия, защото виждаше във федерацията единственото място за реализиране на националния идеал. Идеализмът му бе показателен за мисловното

и емоционалното ниво на т.нар. здрави сили в Съюза на словенските комунисти – те отхвърляха активизирания се сръбски национализъм, но не предлагаха компенсаторно надигане на словенския национализъм, а още по-малко – отцепване от Титова Югославия. Смоле бе противник на словенските националисти от интелектуалния кръг около сп. „Нова ревия“, които бяха влезли в публична полемика с авторите на Меморандума на Сръбската академия на науките и изкуствата. Смяташе ги за опасни радикали, които могат да подпалят гражданска война.

Срещите с радикалите на словенска земя ми дадоха изобилна информация за техните намерения. Най-същественото, което открих, бе, че антисръбските им настроения се споделят от по-голямата част от словенското общество. Желанието за отцепване от Югославия се заявяваше открито, като се предоставяха сериозни финансово-икономически статистики за това какво е изгубила Словения от пребиваването си в Монархическа Югославия (1918–1941) и в Титова Югославия (след 1945).

Честите ми визити в Словения и многобройните разговори с представители на политическия и интелектуалния елит водеха до един извод. В информацията до Центъра убедено написах своите оценки в следния дух: Словения е узряла за напускане на югославската федерация, само се търси повод, даден от сръбската страна, който ще радикализира обществото, ще издигне нови личности и ще елиминира от сцената републиканската комунистическа гарнитура.

Всъщност част от описаната дотук разузнавателна работа бе чиста дипломация. Всеки кадрови дипломат в българското посолство в Белград правеше точно това – срещи, разговори, командировки, събиране на информация, анализиране на придобитите сведения, изпращане на информации и анализи на Министерството на външните работи.

С какво тогава рутинната дипломатическа дейност се различава от външното разузнаване? Ето отговора:

След втората година направих промяна в разузнавателната си дейност в Югославия – дадох преимущество на прогнозите и на създаването на българско лоби в Македония и

Сърбия. Някои наричат последното „агентура“. Мразех тази дума, защото тя плашеше приятелите ни, които ни сътрудничеа на патриотична основа.

Често пътувах до Македония за няколко дни – посещавах църкви, манастири, културно-исторически паметници в Скопие, Охрид, Струга, Битоля, Прилеп, десетки села и паланки, създавайки работа на македонските служби за проследяване. В един момент те престанаха да ме ескортират, вероятно преценили, че това е чист туризъм. И тогава дойде времето за истинската работа.

Със съгласието на Центъра си поставих няколко цели – не само да събирам информация за политическите, етническите и верските процеси във Вардарска Македония, но и да привличам за българската кауза хора, запазили народностното самосъзнание на бащите си.

Започнах да изграждам мрежа от верни на България хора, даващи ни информация и прокарващи нашите интереси в съответния сектор. По-късно от този приятелски кръг се родиха някои от видните политици на Република Македония, чиито имена не мога да спомена по разбираеми причини. Без помощта на всички тези хора бе невъзможно да се налагат българските интереси във Вардарска Македония, която в своите разследвателни анализи наричах Социалистическа република Македония. Но за един от българските патриоти в Скопие съм длъжен да разкажа, защото вече не е между живите.

Става дума за Любчо Анастасовски. Седмица след наша поредна среща той бе намерен обесен в гардероба на апартамента си. За близките му и за неговите приятели нямаше никакво съмнение – Любчо Анастасовски бе убит от македонската служба за сигурност, каквато бе съдбата и на други български патриоти в Македония. Двуметровият мъж се бе „обесил“ в гардероб с неговата височина. Възможната причина за този трагичен край бе фактът, че Любчо Анастасовски си позволи да ми се обади по телефона в Белград при едно от своите идвания до югославската столица. По време на телефонния разговор (без съмнение подслушван от югославските служби) той приятелски ми напомни, че съм обещал на последната ни среща да му подаря последните токове от изданието на БАН

„История на България“. Любчо Анастасовски не криеше своите пробългарски настроения, което също би могло да провокира македонските служби към такива жестоки действия. Но и до днес изпитвам чувство на вина, че не успяхме да опазим този благороден и духовно извисен човек, който не искаше да се примири с ужасния фалшификат с име „македонизъм“.

Лазар Колишевски

В средата на 1988 г., след продължителни усилия и използване на всякакви връзки в Белград и Скопие, успях да получа съгласието на Лазар Колишевски за среща. Става дума за един от съвременните идеолози на македонизма. Роден през 1914 г. във Вардарска Македония в семейство на чисти българи, Колишевски се отрича от българския си корен и влиза в Комунистическата партия на Югославия. През 1941 г., когато българската армия освобождава Македония, е арестуван от полицията на Царство България и получава смъртна присъда. Борис III заменя присъдата му с до-

животен затвор и Колишевски е изпратен в Плевенския затвор, от който е освободен на 9 септември 1944 г. През април 1945 г. става министър-председател на Народна република Македония и слага началото на терора срещу всяка проява на българско самосъзнание.

Поисках срещата с Колишевски не само от новинарско любопитство. Предварително знаех, че той няма да ми даде интервю. Искah да усетя природата на най-видния македонист в Скопие, да се докосна до човешките му сетива, за да мога по-добре да разбирам генезиса на македонистката идея. Подобни срещи, на които обръщах особено внимание на реакциите и лексиката на събеседника по интересующите ме теми, разкриваха личностите, от които зависи съдбата на много хора. А познаваш ли същността на идеолозите, усетиш ли едва уловимите трептения на гласа им при дискусия по

спорните теми, по-лесно проникваш в слабостите на тяхната идеология. А и чисто психологически е ценно да общуваш с противник, срещу когото страната ти е изляла реки от мастило и който е символ на следвоенните репресии във Вардарска Македония.

Срещата ми с Колишевски продължи час, проведе се в сградата на парламента и от нея не получих интересна за разузнаването информация. Но за първи път усетих какво означават фанатизмът и болезнената убеденост в собствената непогрешимост. Докоснах се до човек, срещу чието дело работех с цялата си енергия. И открих, че омразата срещу противника, дори да си на правилната страна, е деструктивна и пречи на работата. А фанатизмът, всеки фанатизъм е белег на ниска интелектуалност и бедна духовност.

Контактът ми с Колишевски преследваше и една заблуда. Искях да демонстрирам на македонското контраразузнаване, че като истински кореспондент се срещам с най-видните личности на Република Македония. Това мое намерение доведе и до срещата ми с министър-председателя на Македония Глигорие Гоговски.

През лятото на 1988 г. се озовах в неговия премиерски кабинет, в който на видно място стоеше портретът на Йосип Броз Тито. Взех интервю, за което предварително знаех, че ще бъде съкратено в „Отечествен фронт“. Така и стана. Всички македонистки изхвърляния на Гоговски за македонско малцинство в България и за македонската нация отпаднаха, а заедно с тях и моите въпроси, които бяха контрапункт на интервюирания. Нашата преса още не бе дорасла до нивото на свободните издания, в които чуждото мнение не плаши никого, тъй като можеш да изнесеш и своето. Затова пък на следващия ден официозът „Нова Македония“ отпечата едно към едно нашия разговор.

Както вече казах, целях да имам колкото се може повече и по-разнообразни контакти с македонски събеседници както за да върша кореспондентската работа, така и за да „потопя“ в тях видимите за службите срещи с пробългарски настроените хора. Тук журналистиката прикриваше разузнаването. Или поне така си мислех.